

Buddhalainen sanasto

Tässä sanastossa ovat Dharmakustannuksen kirjojen sanastoja koottuna samaan tiedostoon. Tiedosto päivittyy vähitellen. Tämä versio sisältää seuraavien kirjojen sanastot:

- *Marpa, meditaation mesari*

aistikentät (*āyatana*) – Kuusi aistielintä (viisi aistia ja mieli) ja niiden kohteet.

aistien elementit (*dhātu*) – Kahdeksantoista aistimiseen liittyvää elementtiä, jotka ovat kuusi aistielintä, niiden kohteet ja vastaavat tietoisuudet.

Akanistha – Korkein taivas puhtaan muodon maailmassa.

ārya – Jalo.

āryan rikkaudet – Bodhisattvan seitsemän rikkautta ovat: usko, kurinalaisuus, anteliaisuus, oppiminen, hyvä käytös, vaatimattomuus ja tieto.

Atīśa – Kadampa koulukunnan perustaja.

bardo – Välitila. Kuusi bardoa: 1) syntymäpaikan bardo, 2) unen bardo, 3) meditaation bardo, 4) kuoleman hetken bardo, 5) dharmatān bardo, 6) tulemisen bardo. Bardosta puhuttaessa tarkoitetaan useimmiten tulemisen bardoa eli jälleensyntymän etsimistä. Tämä bardo on kuoleman ja syntymän välinen aika ja sen sanotaan yleensä kestävän neljäkymmentäyhdeksän päivää.

Bhagavat – Siunattu.

bhūmi – Bodhisattvan kehitys jaetaan kymmeneen bhūmiin eli tasoon, jotka ovat: 1) iloinen, 2) tahraton, 3) säteilevä, 4) leimuava, 5) vaikea valloittaa, 6) kasvatusten, 7) kauas menevä, 8) liikkumaton, 9) hyvät ajatukset, 10) dharman pilvi. Bodhisattvat ovat ensimmäisen bhūmin saavuttaneita henkilöitä.

bodhisattva – Henkilö, joka on omistautunut mahāyānan myötätunnon polulle ja kuuden täydellisyyden (pāramitā-harjoituksen) harjoittamiseen. Bodhisattvavala pitää sisällään luopumisen pelkästään oman valaistumisen tavoittelemisesta, jotta voi työskennellä kaikkien olentojen hyväksi. Bodhisattvoja ovat myös Avalokiteśvara, Tārā ja muut yidamit, joita ei pidetä niinkään persoonallisina henkilöinä vaan buddha-luonnon ominaisuuksina,

kuten esimerkiksi myötätuntoa, viisautta, puhtautta, tyyneyttä tai kauneutta edustavina hahmoina.

Brahmā – Hindusysteemissä Brahmā on maailmankaikkeuden luoja ja elävien olentojen isä. Buddhalaisessa kosmologiassa hän on alemman muodon maailman jumalten johtaja.

brahman – Intialainen kasti.

Brahmān aukko – Pieni aukko pään päällä. Keskitkanava johtaa Brahmān aukkoon.

Buddha – Voi tarkoittaa valaistumisen periaatetta tai ketä tahansa valaistunutta olentoa.

buddhaperheet – Viidestä dhyanibuddhista (meditaatiobuddhista, viisausbuddhista) muodostuu siisi buddhaperhettä. Kutakin perhettä vastaa yksi ilmansuunta, yksi buddhaviisaus, yksi väri ja yksi mielenmyrkkä (kleśa), joka muuntuu vastaavaksi buddhaviisaudeksi.

	AKṢOBHYA itä vajraperhe peilinkaltainen viisaus viha sininen	
AMOGASIDDHI pohjoinen toimintaperhe toiminnallinen viisaus kateus vihreä	VAIROCANA keskusta buddhaperhe dharmadhātuviisaus tietämättömyys valkoinen	RATNASAMBHAVA etelä jalokiviperhe samuuden viisaus ylpeys keltainen
	AMITABHA länsi lootusperhe erittelevä viisaus ahneus punainen	

Cakrasamvara – Anuttarajoogan äititantra. Sen keskushahmo on lootusperheeseen ja intohimoenergian muuntamiseen liittyvä heruka. Erityisen tärkeä mietiskelyhahmo kagyū-perinteessä.

Catuḥpīṭha – Anuttarajoogan äititantra, jonka keskushahmo liittyy vajraperheeseen.

ḍāka – Ḍākinīn miespuolinen vastine.

ḍākinī – ”Hän joka kulkee taivaalla.” Ḍākinīt ovat henkisiä olentoja, jotka ilmestyvät kauniina, pitkätukkaisina, tanssivina naishahmoina. He toimivat usein viestintuojina, opinsuojelijoina tai yidameina.

ḍamaru-rumpu – Käsirumpu, joka on yleensä kaksipäinen, tehty puusta tai kalloista.

deva – Jumala. ”Guru, deva, ḍākinī” -tervehdyksessä deva tarkoittaa meditoitavaa hahmoa eli yidamia.

devī – Jumalatar.

dharma – Buddhan opetukset. Abhidharmassa olemassaolon peruselementtejä kutsutaan dharmoiksi.

dharmadhātu – Dharman alue. Kaikenkattava avaruus, ehdollistamaton todellisuus, alkuperäton ja muuttumaton, jossa kaikki ilmiöt syntyvät, ovat olemassa ja lakkaavat.

dharmakāya – Buddhan mieli, valaistuminen itse, syntymätön, alkuperäinen mieli ilman käsitteitä.

dharmatā – Todellisuuden olemus, täysin puhdas luonto.

Dombi Heruka – Yksi kahdeksastakymmenestä neljästä intialaisesta mahāsiddhasta.

Ekajaṭī – Tätä suojelijaa kuvataan vihaiseksi mamoksi tai ḍākiniksi, jolla on yksi hiustöyhtö, yksi silmä, yksi torahammas ja yksi rinta. Hänellä on sydän oikeassa kädessään ja hänen vasemmasta kädestään ilmestyy susia. Hänellä on tiikerinnahka lanteillaan. Hänestä on tullut ensisijaisesti nyigma-linjan ati-opetusten suojelija.

elementit – maa (kiinteys, kosketeltavuus), vesi (koossapysyminen), tuli (säteily, lämpö), ilma (liike, väreily) ja avaruus (tyhjiys).

elementtien tasoittaminen – Toinen termi ”yhden maun” harjoittamiselle, joka on yksi mahāmudran neljästä joogasta.

elämää voimistava harjoitus (rasāyana) – Yleisesti rasāyanalla tarkoitetaan harjoitusta, joka lisää terveyttä ja elinvoimaa.

E ma! – Ihme ja kumma!

emanaatiojumalattaret – Hevajran maṇḍalassa on Hevajran lisäksi yhdeksän jumalataria. Nairātmyā on maṇḍalan keskellä Hevajran puolisona. Kahdeksan muuta ovat pää- ja väli-ilmansuunnissa: Gaurī, Caurī, Vetālī, Ghasmarī, Pukkasi, Śavarī, Caṇḍalī ja Domḃinī.

energia (prāṇa) – ”Tuuli”, joka liikkuu energiakanavissa.

energiakanavat (nāḍī) – Energia eli prāṇa liikkuu energiakanavissa, joita on kolme, vasen-, oikea- ja keskikanava. Elintoiminnot, näkökulmat asioihin ja mielentilat riippuvat siitä, ovatko energiakanavat oikeilla kohdillaan, ovatko ne tukossa vai auki ja miten energia liikkuu niissä. Niitä pyritään puhdistamaan ja saamaan kohdalleen meditaatioharjoituksilla.

energiakeskukset (cakrat) – Neljä pääasiallista energiakeskusta ovat pää-, kurkku-, sydän- ja napakeskukset.

esteet – Meditaation ja henkisen kehityksen esteitä ovat esimerkiksi viha, levottomuus, väsymys, voimakas kiintymys, laiskuus, väärinkäsitykset, kiihtymys ja itsekkyyks. Ulkoisia esteitä voivat olla esimerkiksi huonot olosuhteet tai kiinnostavat asiat, jotka kiinnittävät huomion toisarvoisiin asioihin. Esteitä kutsutaan myös māroiksi.

gandharva – Jumaluuksien luokka, joiden sanotaan elävän tuoksuista. He ovat taivaallisia muusikoita.

garuḍa – Sarvekas lintu intian mytologiassa, jonka sanotaan kuoriutuvan täysikasvuiseksi ja joka näin kuvastaa valaistunutta mielentilaa.

Guhyasamāja – Anuttarajoogan isāntra. Keskushahmo kuuluu vajraperheeseen ja kuvaa vihan muuntamista peilinkaltaiseksi viisaudeksi. Yleensä hän on sininen, istuu risti-istunnassa. Hänellä on kuusi kättä ja neljä kasvot.

guru (lama) – Mestari, opettaja.

harjoitus (sādhana) – Sādhana tarkoittaa sekä rituaalitekstiä että varsinaista meditaatioharjoitusta.

harjoitusperinne – Nimi kagyü-perinteelle, joka painottaa voimakkaasti meditaatioharjoitusta.

hautausmaakoristeet – Luista tehty kaulakoru, rannerenkaat, korvarenkaat, hame, otsanauha tai kruunu ja tuhkasta tehty hautausmaahajuste. Koristeet vastaavat kuutta täydellisyyttä (pāramitā-harjoitusta).

heruka – Vihainen miespuolinen yidam, joka kuvaa maskuliinista energiaa ja taitavia keinoja ja joka tekee tilanteista voimakkaita ja luovia. Tiibetiksi se tarkoittaa ”veren juojaa”, sitä joka juo minään takertumisen, epäilyksen ja dualistisen sekaannuksen veren.

Hevajra – Anuttarajoogan äititantra. ”He” sanotaan olevan ilon huudahdus. Hevajra muuntaa aistinautinnot ja muodon iloksi muodon ja tyhjyyden samuuden oivaltamisen kautta. Hänet kuvataan kaksi-, neli-, kuusi-, kaksitoista- ja kuusitoistakätisenä muotona tanssimassa puolisonsa Nairātmyāan kanssa. Hevajra on Marpan henkilökohtainen yidam.

hinayāna – Pieni kulkuneuvo. Hinayānan harjoittajat pyrkivät saavuttamaan arhatin tilan, eli vapautumisen kärsimyksestä ja henkilökohtaisen nirvānan. Mahāyānan harjoittajan tulisi välttää hinayāna-asennoitumista, valaistumisen tavoittelua ainoastaan oman hyvinvoinnin tähden.

hitunen (bindu) – Pienin mahdollinen yksikkö. Ydintavujen päällä oleva piste. Henkisen periaatteen tai arkkityypin ydin.

initiaatio (abhiṣeka) – Seremonia, jonka jälkeen voi harjoittaa tiettyä harjoitusta.

isātantra – Isātantrat keskittyvät menetelmiin ja äititantrat päämäärään. Isātantrat muuttavat usein vihan valaistuneeksi energiaksi.

Jambudvīpa – Eteläinen manner tai saari intialaisessa maailmanjärjestelmässä, jonka nimi tulee ruusuomenapuusta. Koko tunnettua maailmankaikkeutta pidetään Jambudvīpana.

jetsün – Kunnioitettava tiibetiläinen nimitys arvostetulle opettajille.

jooga – Joogalla tarkoitetaan tässä yhteydessä henkistä harjoitusta, johon ei liity ruumiinliikuntaa.

joogatantra – Kolmas tantran taso.

joogi (yogi) – Miespuolinen harjoittaja.

joogini (yogini) – Naispuolinen harjoittaja.

joogin kurinalaisuus – Yleisesti joogin kurinalaisuus tarkoittaa uskonnollista harjoitusta ja käyttäytymisohjeiden noudattamista. Tiibetin tantrassa se viittaa myös erityisiin harjoituksiin, joiden avulla jopa näennäisen moraaliton ja negatiivinen toiminta voidaan muuttaa valaistuneeksi toiminnaksi. Vajrayānan mukaan kaikki asiat ovat pohjimmiltaan puhtaita ja sen harjoittajan on pystyttävä näkemään perimmäinen puhtaus kaikessa toiminnassa.

joogiset sovellutukset – Erityisiä harjoituksia, jotka liittyvät tiettyyn yidamiin ja joiden päämäärä on yleensä maallisempi. Yleisesti kaikkien harjoitusten päämääränä on korkeimman siddhin, valaistumisen saavuttaminen. Kun se on saavutettu, niin harjoittaja voi jatkaa saadakseen tavallisia siddhejä, kuten kyvyn parantaa ”lapsen kuolema”, aiheuttaa myrskyjä tai hankkia aineellista rikkautta.

juhlahaura (*gaṇacakra*) – Harjoitus, jossa halu ja aistihavainnot tehdään osaksi polkua. Juhlimalle ilmiömaailmaa harjoittaja samaan aikaan laajentaa ymmärtämystään pyhyydestä ja hävittää egoa.

jumaluus – Ks. yidam.

kahdeksankertainen lääketiede – Kahdeksan tiedonhaaraa, jotka jokaisen tiibetiläisen lääkärin on tunnettava: 1) aikuisten sairaudet, 2) lastentaudit, 3) naistentaudit, 4) hermostolliset sairaudet, 5) kirurgia, 6) myrkytykset, 7) vanhusten sairaudet, 8) sukupuolitaudit.

kaksi hyötyä – Hyöty itselle ja muille.

kaksikymmentäneljä koettelemusta – Nāropa kohtasi nämä koettelemukset Tilopan vaatimuksesta kahdentoista vuoden aikana. Jokaisen koettelemuksen jälkeen Tilopa antoi hänelle tietyn opetuksen ja paransi hänen fyysiset vaurionsa. [Yksityiskohtainen luettelo on jätetty pois.]

kaksikymmentäneljä pyhää paikkaa – 24 maantieteellisen paikan nimeä ja niitä vastaavien ruumiissa olevien psyykkisten keskusten nimet. Maiden nimet ovat yhteydessä ruumiinosiin, suoniin ja aistien elementteihin, jumaliin, jumalattariin jne. 24 maata ovat Pullīramalaya, Jālandhara, Uḍḍiyāna, Arbuda, Godāvarī, Rāmeśvara, Devīkoṭa, Mālava, Kāmaru, Oḍra, Triśankuni, Kośala, Kaliṅga, Lampāka, Kāñci, Himālaya, Pretādhivāsini, Gṛhadevatā, Saurāṣṭra, Suvarṇadvīpa, Nagara, Sindhu, Marudeśa ja Kulatā.

kaksi vaihetta – Meditaation kehittely- ja täydellistymisvaihe. Kehittelyvaiheeseen kuuluvat yidamien visualisointi ja mantrat. Täydellistymisvaihe on hahmotonta meditaatiota.

Kalāpa ja Candra – *Kalāpa-sūtra* ja *Candra-vyākaraṇa-sūtra-nāma* ovat intialaisten kielioppien nimä.

kallokuppi (*kapāla*) – Vajrayāna-rituaaleissa käytetty esine, jossa on yleensä siunattua alkoholia.

kalpa – Valtavan pitkä ajanjakso, maailmankausi. Yksi mahākalpa jaetaan neljään keskisuureen kalpaan. Maailma kehittyy yhden kalpan ajan, on olemassa yhden kalpan ajan ja häviää yhden kalpan aikana. Maailman katoamisen ja seuraavan syntymisen välissä kuluu yksi kalpa.

karma – Toiminta. Syyn ja seurauksen lain mukaan tietynlainen toiminta johtaa tietynlaiseen tulokseen. Tämänhetkiset olosuhteet ovat tulosta aikaisemmista teoista ja motivaatioista ja tulevaisuuden olosuhteet riippuvat siitä, mitä ajattelemme, sanomme ja teemme tässä hetkessä. Toiminta voidaan jakaa kolmeen luokkaan: 1) taitava toiminta, joka johtaa korkeampiin maailmoihin saṃsārassa tai vapautumiseen saṃsārasta, jos asenne on valaistumiseen pyrkivä, 2) taitamaton toiminta, joka johtaa sekaannukseen ja tuskaan, 3) neutraali toiminta. Yksilön karman lisäksi on olemassa perheiden ja kansojen ”joukkokarmaa”.

karmamudrā – Tantrinen harjoitus, jossa mies- ja naispuolinen periaate yhdistyvät ja joka liitetään yleensä kolmanteen initiaatioon.

kārṣāpaṇa kolikot – Kolikkoja, joiden arvo vaihtelee sen mukaan ovatko ne kultaa, hopeaa vai kuparia.

kasautumat (*skandhat*) – Olennot muodostuvat viidestä kasautumasta, jotka ovat: 1) ruumis, 2) tunne, 3) havaitseminen, 4) motivaatiot, 5) tietoisuus.

kāya – Ruumis. Buddhalla ajatellaan olevan kolme kāyaa tai olemassaolon tasoa, jotka liittyvät ruumiiseen, puheeseen ja mieleen. Dharmakāya on buddhan mieli, valaistuminen itse, lähtökohdaton, alkuperäinen mieli ilman käsitteitä. Sambhokakāya on buddhan puhe, myötätunnon ja kommunikaation alue. Kuvissa sen loisto kuvataan viitenä dhyanibuddhana, yidameina ja opinsuojelijoina. Nirmaṇakāya on buddhan fyysinen ruumis.

kehittelyvaihe (*utpattikrama*) – Toinen meditaatioharjoituksen kahdesta vaiheesta. Kehittelyvaiheessa keskitytään visualisoituihin hahmoihin ja yritetään mielessä nähdä ne yksityiskohtaisina ja kirkkaina ja käytetään mantroja.

kello (*ghaṇṭā*) – Vajrakelloa pidetään usein yhdessä vajran kanssa. Se symbolisoi viisautta. Kelloa pidetään aina vasemmassa kädessä.

kolme aikaa – Menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus.

kolme jalokiveä – Buddha, dharma ja sangha, kolme turvautumisen kohdetta.

kolme maailmaa – 1) aistinautintojen maailma (kamaloka), 2) puhtaan muodon maailma (rupaloka), 3) ei-muodon maailma (arupaloka). Aistinautintojen maailmaan kuuluvat kärsimysten, henkien, eläinten, ihmisten, kateellisten jumalien ja alimpien jumalien maailmat. Puhtaan muodon ja ei-muodon maailmat ovat jumalten asuinsijoja.

kolmenlainen viisaus (*trivdhā prajñā*) – Viisauden kolme tasoa: 1) kuulemisesta seuraava viisaus on ajattelun avulla luotua käsitteellistä viisautta, 2) pohdinnasta¹ seuraava viisaus on sitä, että kuultu viisaus ymmärretään syvällisesti ja sovelletaan jokapäiväiseen elämään, 3) meditaatiosta seuraava viisaus on totuuksien akastonta, suoraa kokemista. Tällä tavalla meditoija sulautuu yhdeksi dharman kanssa.

kolme ominaisuutta – Myötätunto, viisaus, voima. Näitä vastaavat kolme bodhisattvaa, Avalokiteśvara, Mañjuśrī ja Vajrapāṇi.

kolme porttia – Ruumis, puhe ja mieli.

korit (*piṭaka*) – Buddhalaiset kirjoitukset on jaettu kolmeen koriin: 1) sūtra-koriin, 2) abhidharma-koriin, joka sisältää analyyttistä opetusta buddhalaisesta psykologiasta, 3) vinya-koriin, jossa ovat käyttäytymissäännöt. Yhdessä ne muodostavat *Tripitakan*.

korkeampi havaintokyky – Buddhalle ominaisia kykyjä, joita voidaan hankkia meditaatioharjoituksella. Näitä ovat esimerkiksi kyky nähdä ja kuulla pitkän matkan päästä, lukea toisten ajatuksia jne.

kriyā tantra – Ensimmäinen tantran neljästä tasosta.

kṣetrapāla – Eräänlainen paikallinen jumaluus, joka liittyy yleensä hautausmaihin.

¹ Alunperin tekstissä on käytetty termiä ”mietiskely”. Jotta muodostuu selkeä ero termiin ”meditaatio”, tähän on muutettu ”pohdiskelu”.

kulkuneuvot (yāna) – Kulkuneuvoilla tarkoitetaan erilaisia teitä valaistumiseen. Usein puhutaan kolmesta kulkuneuvosta, hīnayāna, mahāyāna ja vajrayāna.

kusulu – Kusulupalla sanotaan olevan meditaation lisäksi kolme toimintaa: syöminen ja juominen, ulostaminen ja virtsaaminen sekä nukkuminen.

kuulemisperinne – Perinne, jossa opetukset välittyvät suullisesti opettajalta oppilaalle. Kuulemisperinteen opetukset ovat usein erittäin salaisia, koska ne voidaan saada ainoastaan gurulta henkilökohtaisesti. ”Kuulemisperinne” on myös yleinen nimitys kagyū-perinteelle.

kuusi näkemystä – 1) kirjaimellinen merkitys, 2) todellinen merkitys, 3) epäsuora merkitys, 4) ei-epäsuora merkitys, 5) täsmällinen merkitys, 6) ei-täsmällinen merkitys. Näitä käytetään usein ”neljän menetelmän” kanssa.

kuusi joogaa – Nāropan kuusi joogaa ovat sisäinen kuumuus, illuusioruumis, unijooga, kirkkaus, tietoisuuden ulossinkoaminen ja bardo. Nāropa sai nämä harjoitukset Tilopalta.

kuusi maailmaa – Kaikki saṃsāran olennot elävät jossakin kuudesta maailmasta, jotka ovat: 1) jumalten, 2) kateellisten jumalten, 3) ihmisten, 4) eläinten, 5) nälkäisten henkien, 6) kärsimysten maailma. Jokaisella on ominainen mielenmyrkky: ylpeys (jumalat), kateus (kateelliset jumalat), saamattomuus (ihmiset), tietämättömyys (eläimet), ahneus (nälkäiset henget), viha (kärsimysten maailma).

kymmenen merkkiä – Sisäisen kuumuuden harjoittamisen edistymiseen liittyvät merkit Guhyasamāja-systeemin mukaan. Ensimmäiset viisi ovat merkkeinä energian hallitsemisen edistymisestä: 1) molemmissa sieraimissa yhtäläinen hengitys, 2) ei ilman liikettä sieraimissa, 3) kangastus, 4) savu, 5) pilvetön taivas. Nämä ovat viisi tavallista merkkiä. Loput viisi ovat ”erityisiä merkkejä” pysyvästä energian hallitsemisesta: 6) liekki, 7) kuunvalo, 8) auringonvalo, 9) pimeys, 10) kirkas syksyinen taivas.

kymmenen taitamattomuutta – 1) tappaminen, 2) varastaminen, 3) seksuaalinen väärinkäyttö, 4) valehtelu, 5) panetteleva puhe, 6) loukkaavat sanat, 7) turha juoruilu, 8), ahneus, 9) paha tahto, 10) väärät näkökannat.

kymmenen taitavuutta – Vastakohtat kymmenelle taitamattomuudelle.

käskysinetti – Opettaja voi sinetöidä opetuksen niin, että sitä ei saa lukea ennen kuin tiettyinä aikana tai tiettyssä harjoituksen vaiheessa.

lama – Opettaja, guru, mestari.

”lapsen kuolema” -tila – Sairaus tai tila, joka aiheuttaa lapsen kuoleman syntymässä tai pian syntymän jälkeen.

lukemisperinne (lung) – Seremonia, jossa mestari lukee tekstin läpi yleensä aika nopeasti ja antaa näin oppilaille luvan harjoittaa sitä.

lupasiunaus – Tietynlainen initiaatio johonkin harjoitukseen. Se annetaan usein lyhennettyyn harjoitukseen, johon ei itsessään kuulu abhiṣekaa eli initiaatiota.

maailmankaikkeuden hallitsijan seitsemän kuninkaallista rikkautta – 1) opinpyörä, 2) toiveet täyttävä jalokivi, 3) kuningatar, 4) ministeri, 5) elefantti, 6) ratsu, 7) kenraali.

Mahāmāyā – Anuttaratantran äititantra. Sen keskushahmo liittyy vajraperheeseen ja kuvataan yleensä sinisenä ja nelikätkisenä yhtyneenä puolisoonsa Buddhāḍākiniiin.

mahāmudrā – Korkein opetus, joka liittyy erityisesti kagyü-perinteeseen.

mahāpaṇḍita – Suuri paṇḍita.

mahāsattva – Suuri bodhisattva, joka on yleensä seitsemännessä bhūmissa tai ylempänä.

mahāsiddha – Vajrayāna-perinne on suurelta osin lähtöisin 84 intialaiselta mahāsiddhalta, jotka elivät n. 700–1100 -luvulla.

mahāsukhakāya – Joskus erotetaan kolmen tai neljän ruumiin lisäksi buddhan viides ruumis, joka on neljän ruumiin erottamattomuus.

mahāyāna – Suuri kulkuneuvo. Mahāyānassa pyritään kaikkien olentojen valaistumiseen pelkän oman hyvinvoinnin sijasta. Buddhatila pyritään saavittamaan sen takia, että voitaisiin olla parhaalla tavalla hyödyksi muille. Mahāyānalle ovat ominaisia bodhisattva-ihanne ja myötätunnon ja viisauden ykseys.

mamo – Mamot ovat vihaisia jumalattaria, jotka kuvataan yleensä raivokkaina, rumina naisina. He aiheuttavat sairauksia ja katastrofeja ja kohdistavat raivoisia hyökkäyksiä niitä kohtaan, jotka rikkovat tantrisia sääntöjä tai uhkaavat opetuksia. Toisaalta mamot voivat toimia maallisina opinsuojelijoina, jotka tuovat menestystä, jos harjoittajat eivät riko valojaan.

maṇḍala – Mandalan tiibetinkielinen vastine tarkoittaa ”keskusta ja ympäristö”. Maṇḍalapalatsin keskustassa on varsinainen mietiskelyjumaluusa ja ympärillä muita hahmoja. Pääilmansuunnissa on neljä porttia. Maṇḍala voi olla maalattu, tehty värillisestä hiekasta tai riisistä tai se voidaan visualisoida mielessä.

mantra – Mantrat ovat sanskriitin tai tiibetinkielisiä, yleensä muutaman sanan mittaisia lauseita, joihin tiivistyy tietyn meditaatiohahmon olemus. Mantroja toistetaan esimerkiksi visualisoinnin yhteydessä. Niiden avulla saadaan aikaan keskittynyt mielentila ja kosketus buddhatodellisuuteen.

māra – Kiusaaja. Yleensä puhutaan neljästä mārasta: 1) kleśamāra, mielenmyrkyt (tietämättömyys, ahneus, viha, kateus, ylpeys), 2) devaputramāra, ulkoiset houkuttelevat asiat tai esimerkiksi takertuminen meditaation tuomaan nautintoon, 3) yamamāra, kuolema, 4) kamamāra, halu henkilökohtaiseen olemassaoloon. Meditaation esteitä voidaan kutsua māroiksi.

meditaatio – Menetelmä, jolla kohotetaan tietoisuuden taso käsitteellisen ajattelun yläpuolelle ja saadaan aikaan keskittynyt ja selkeä mielentila, samādhi.

Meru-vuori ja neljä mannerta – Koko maailmankaikkeus kuvataan yhdeksi nelisivuiseksi vuoreksi, jonka ympärillä on pääilmansuunnissa neljä mannerta. Jokaisen mantereen molemmin puolin on kaksi pienempää mannerta. Paikka jossa me elämme on eteläinen manner Jambudvīpa. Meru on keskusvuori. Muut kolme mannerta ovat idässä Purvavideha, lännessä Aparagodniya ja pohjoisessa Uttarakuru.

mielenmyrkyt (kleśa) – Viisi myrkkyä ovat tietämättömyys, intohimo, viha, kateus ja ylpeys.

”mitä on kerrottu ja mitä on oivallettu” – Kerrottu dharma on ne opetukset, joita kuunnellaan, opiskellaan ja pohditaan. Oivallettu dharma on samat opetukset, kun ne on meditaation avulla täysin ymmärretty ja koettu.

mudrā – Merkki, symboli, ele. Mudrällä tarkoitetaan yleensä käsielettä, jolla on tietty merkitys. Käsi alaspäin kämmenpuoli ulospäin on esimerkiksi anteliaisuuden mudrā. Etu- ja pikkusormi ojennettuna ja muut sormet nyrkissä on pahan torjumisen mudrā. Maata koskettava käsi selkäpuoli eteenpäin on järkähtämättömyyden ja periksi antamattomuuden mudrā.

nāga – Käärme. Nāgat ovat käärmeen kaltaisia voimakkaita henkiolentoja, jotka ovat vihastuttuaan vahingollisia. Ne asuvat soilla ja vesistöissä. Ne yhdistetään jalokiviaarteisiin

ja tietoon. Nāgat vartioivat *Prajñāpāramitā-sūtria* ennen kuin suuri opettaja Nāgārjuna otti ne haltuunsa.

Nāgarjuna – Kuuluisa intialainen mestari ensimmäiseltä vuosisadalta. *Prajñāpāramitā-sūtrien* kirjoittaja.

Nairātmyā – Hevajran puoliso.

namo – Tervehdys.

neljä meditaation jälkeistä toimintaa – Tarkkaavaisuuden säilyttäminen sestessä, kävellessä istuessa ja maatessa.

neljä menetelmää – Neljä tapaa opettaa dharmaa: 1) sanoilla, 2) yleisellä tai ulkoisella menetelmällä, 3) kätkeyllä tavalla, 4) äärimmäisellä tavalla.

nihilismi – Katoavaisuuden ja tyhjyyden mietiskelijän yksi harhapolku on ajautua nihilismin äärimmäisyyteen ja ajatella, ettei mitään ole olemassa eikä millään ole merkitystä. Toinen äärimmäisyys on eternalismi eli iäisyysusko.

nirmanakāya – Buddhan fyysinen ruumis, ks. kāya.

nirvāṇa – Nirvāṇa voi tarkoittaa täydellistä valaistumista kaikkien olentojen hyväksi tai rajoitetummassa merkityksessä oman tietämättömyyden lakkaamista.

noviisimunkki (*śrāmaṇera*) – Munkki, joka on hylännyt perhe-elämän ja joka noudattaa 36 käyttäytymissääntöä. Täyden munkin valan ottanut noudattaa 253 sääntöä.

nälkäinen henki (*preta*) – Nälkäisten henkien maailma on yksi alemmista maailmoista. Siellä olennot kärsivät suuresta nälästä ja halusta ja sinne synnyttään ahneuden seurauksena. Heidät kuvataan suurivatsaisina ja ohutkaulaisina.

opinkuulija (*śrāvaka*) – Opinkuulijat olivat alunperin henkilöitä, jotka kuuluivat Śākyamuni Buddhan opetuksiin suoraan. Nimitystä käytetään hinayānan harjoittajista.

opinsuojelija (*dharmapāla*) – Vihaisia buddhahahmoja, joiden tehtävänä on suojella opetuksiin ja harjoittajia väärinymmärryksiltä ja harhapoluilta.

paṇḍita – Oppinut. Paṇḍitan arvonimi annetaan usein henkilölle, joka hallitsee viisi tiedettä.

pāramitā – Täydellisyys. Kuusi täydellisyyttä [pāramitā-harjoitusta] ovat: 1) anteliaisuus, 2) eettisyys, 3) kärsivällisyys, 4) energisyys, 5) meditaatio, 6) viisaus. Niiden harjoittaminen on olennaisimpia osia bodhisattvan elämäntavasta.

pimeä aika – Nykyinen maailmanaika, jolle on ominaista henkisyiden, moraalien ja viisauden rappeutuminen.

prajñāpāramitā – Täydellinen viisaus. Prajñāpāramitā voi merkitä kuudetta pāramitāa eli viisauden täydellisyyttä, saman nimistä sūtraa tai hymyilevää naispuolista nelikätistä jumaluutta, ”kaikkien buddhien äitiä”. Prajñāpāramitāa voidaan kuvata tietoisuudeksi siitä, ettei millään olemassa olevalla ole todellista alkuperää tai perustaa.

prāṇa – Energia, ”tuuli”, joka liikkuu sisäisissä energiakanavissa. Prāṇaa on useaa eri lajia ja monissa yhteyksissä se liitetään hengitykseen.

pratyekabuddha – Erakkobuddha. Varhaisissa kirjoituksissa pratyekabuddhalla tarkoitettiin henkilöä, joka saavutti vapautumisen saṃsāraasta ilman opettajan apua eikä opettanut valaistumista muille. Tiibetiläisessä perinteessä pratyekabuddhalla alettiin tarkoittaa tiettyä valaistumisen tasoa, jossa harjoittaja saavuttaa henkilökohtaisen vapautumisen tutkimalla kahtatoista syy-yhteyttä (nidanaa).

puhdas näkemys – Tietoisuus ja myötätunto johtavat harjoittajan tyhjyyden kokemukseen. Siitä seuraa kirkkaus, joka ilmenee ilmiömaailman pyhyytenä ja puhtautena. Maailma on itsestään puhdas, kun se nähdään selvästi.

pyhä pilleri (śarīra) – Pieniä, pillerin muotoisia pyhäinjäännöksiä, joita löytyy pyhimysten polttohautauksen jäännösten joukosta. Niiden sanotaan olevan erittäin kovia ja säteilevän viittä eriväristä valoa.

rajoittamattomat mielentilat – Rakastava ystävällisyys (metta), myötätunto (karuṇā), myötäilo (muditā), tyyneys (upekṣā).

rakta – Veri. Siemennesteen (śukra) naispuolinen vastine). Bodhicittan symboli.

rinpoche – Kunnioittava nimitys gurulle.

ṛṣi – ”Suoraselkäinen ja oikeamielinen.” Ṛṣit olivat muinaisia intialaisia viisaita ja selvänäkijöitä, joille ilmoitettiin veda-hymnejä.

rukousnauha (mālā) – Nauha, johon on pujotettu yleensä 108 helmeä ja jota käytetään mantrojen laskemiseen.

ryhtyä toimintaan – Vajrayānan termi, joka viittaa siihen harjoituksen vaiheeseen, kun kaikki meditaation ja ei-meditaation käsitteet hylätään ja kohdataan ilmiömaailma suoraan.

Sadāprarudita – ”Aina kyynelissä.” Järkähtämättömästä peräänantamattomuudestaan kuuluisa bodhisattva. Hän esiintyy Prajñāpāramitā-kirjallisuudessa. Hänen opettajansa oli Dharmodgata, jonka hän tapasi Gandhavatīssa.

śākya – Muinainen intialainen heimo, johon Gautama Buddha syntyi. Buddha tunnetaan nimellä Śākyamuni, Śākyoiden Viisas.

Śākyamuni – Meidän aikamme historiallinen Buddha.

salainen mantra – Vajrayānan nimi, joka korostaa sitä, että opetukset ovat salaisia niiltä, jotka eivät täysin ymmärtäisi niitä.

samādhi – Syvä meditaatiotila, jossa mieli lepää liikkumatta ja meditaation kohde ja meditoija ovat yhtä. Samādheja on monenlaisia. Toisissa meditoidaan mietiskelyhahmoa ja toisissa mieli itse on mietiskelyn kohteena.

sama maku – Kaikkien harjoitusten takana on yksinkertainen kokemus ”asioista niin kuin ne ovat”. Tätä mielentilaa kutsutaan joskus samaksi mauksi, mikä tarkoittaa, että kaikki hyvän ja pahan äärimmäisyydet koetaan samana makuna, koska niiden ydin on sama, tyhjiys ja mieli itse.

Samantabadra – Yksi kahdeksasta suuresta bodhisattvasta. Erityisesti nyingma-perinteessä hän on myös alkuperäinen dharmakāyabuddha.

samaya – Vala tai sitoumus. Neljätoista juuririkkomusta ovat: 1) opettajan haukkuminen, 2) ylimielinen harjoituksen laiminlyöminen, 3) vajraveljien ja -sisarten virheistä puhuminen, 4) rakastavan ystävällisyyden hylkääminen, 5) bodhicittan hylkääminen, 6) dharman ylenkatsominen, 7) opetusten paljastaminen niille, jotka eivät ole kypsiä, 8) ruumiin vähätteleminen, 9) dharmojen puhtauden epäileminen, 10) vahingolliset ystävät, 11) väärä näkemys dharmasta, 12) toisen uskon heikentäminen, 13) tantristen lupauksen rikkominen, 14) naisten haukkuminen.

samaya-ainekset – Siunattuja aineita, joita uhrataan uhrausjuhlassa, lihaa, uhrauspatsaita ja muuta ruokaa sekä alkoholia. Joskus samaya-aineksilla tarkoitetaan erityisesti juhlan aikana tarjottavaa alkoholia.

sambhokakāya – Iloruumis. Yksi buddhan kolmesta ruumiista, liittyy buddhien myötätuntoon ja kommunikaatioon. Buddhien ja bodhisattvojen kuvat esittävät usein sambhokakāyabuddhia.

samsāra – Nirvāṇan vastakohta. Olemassaolon kierto. Se syntyy tietämättömyydestä ja sille on ominaista kärsimys ja sekaannus.

sang – Kullan mittaamiseen käytetty yksikkö, n. 30 grammaa.

sāṅkhya – Yksi aikaisimmista hindulaisista filosofisista oppisuunnista. Sāṅkhya-systeemissä todellisuus tiivistetään kahteen eri periaatteeseen: fyysiseen maailmaan ja ikuiseen, ehdollistamattomaan tietoisuuteen.

Sāntibhadra – Kukkurīpan toinen nimi. Yksi 84 mahāsiddhasta.

Śavari – Yksi 84 mahāsiddhasta. Śavari tunnettiin metsästäjänä ja erakkona.

seitsemkertainen puja – Tärkeä mahāyāna-toimitus, johon kuuluvat: 1) prostraatiot, 2) uhraus, 3) virheiden tunnustaminen, 4) ansioista iloitseminen, 5) opetusten pyytäminen, 6) pyytäminen, etteivät opettajat, buddhat ja bodhisattvat poistuisi nirvāṇaan, 7) ansioiden luovuttaminen kaikkien olentojen valaistumisen hyväksi.

sho – Kullan mittaamiseen käytetty yksikkö, n. 3 grammaa.

siddha – Valaistuneista tantrisista mestareista käytetty nimitys. Siddhoilla on yleensä myös ”maallisempia” maagisia kykyjä.

siddhi – Saavutus. On kahdeksan tavallista ja yksi korkein siddhi. Tavalliset siddhit ovat ilmiömaailmaan liittyviä (kävely veden päällä, ilmassa lentäminen jne.). Korkein siddhi on valaistuminen.

sijaishaltija – Vajrayāna-guru nimittää usein yhden oppilaistaan sijaishallitsijaksi, jonka tehtävä on toimia kaikkien gurun opetusten ja perinteiden säiliönä ja usein johtaa gurun muita oppilaita. Sijaishaltijan on säilytettävä opetukset puhtaina tulevia sukupolvia varten. Erityisen tärkeä tehtävä sijaishaltijalla on silloin, kun guru haluaa tulla löydetyksi jälleensyntymän jälkeen, niin kuin tiibetiläisissä tülku-perinteissä. Tällaisissa tapauksissa

sijaishaltija toimii perinteenhaltijana gurun kuoleman ja uuden elämän lapsuuden ajan ja palauttaa jälleensyntyneelle gurulle kaikki opetukset, jotka hänellä on ollut edellisessä elämässä.

sindūra maṇḍala – Peilin kaltaiselle pinnalle, usein kiillotetulle hopealle piirretty maṇḍala. Pinta päällystetään sindūralla, punaista lyijyä sisältävällä jauheella. Maṇḍala piirretään sindūraan niin, että peilipinta tulee näkyviin.

sisäinen kuumuus (caṇḍālī) – Yksi Nāropan kuudesta joogasta, jossa kehitetään tietynlaista sisäistä lämpöä.

śrī – Loistava. Yleinen kunnioitusta ilmaiseva liite.

stūpa – Stūpa on buddhan mieltä, dharmkāyaa, symbolisoiva rakennus ja se sisältää pyhäinjäännöksiä, kirjoituksia, patsaita jne.

Subhaginī – Tilopan opettaja, joka tunnetaan myös Sumatina.

sugata – ”Hyvin mennyt.” Buddhan nimitys.

suojelusamuletti – Kaulassa pidettävä riipus, jossa on yleensä mantroja ja joskus jumaluuksien kuvia.

sūtrat – Śākyamuni Buddhan antamat opetukset kirjoitetussa muodossa. Sūtrat jaetaan hīnayāna- ja mahāyāna-sūtriin.

suulliset opetukset – Opetukset, jotka opettaja antaa henkilökohtaisesti oppilaalle. Suullisilla opetuksilla varmistetaan todellisen merkityksen välittyminen sanallisen merkityksen lisäksi.

suuri autuus – Termi, joka kuvaa itsettömyyden kokemista mahāmudrā-tantrassa.

svabhāvikakāya – Buddhan neljäs ruumis, nirṃāna-, sambhoka- ja dharmakāya yhdessä.

taitavat keinot (upāya) – Yleisesti taitavat keinot tarkoittavat sitä, että valaistuneet olennot opettavat dharmaa taitavasti ja ottavat huomioon oppilaiden erilaiset tarpeet, kyvyt ja puutteet. Taitavat keinot ovat myötätunnon ilmaus. Ne viittaavat viiteen ensimmäiseen täydellisyteen ja suhteelliseen valaistumishaluun. Pelkkä viisaus sitoo bodhisattvan eristyneeseen nirvāṇaan. Pelkillä taitavilla keinoilla kietoutuu saṃsāraan. Sen takia ne on yhdistettävä. Vajrayānassa taitavat keinot ilmestyvät tyhjyydestä. Ne

yhdistyvät viisauteen ja edustavat miespuolista muodon näkökulmaa muodon ja tyhjyyden yhtymisessä.

takertuminen ja kiinnittyminen – Kaksi mielen tapahtumaa, jotka synnyttävät käsityksen itseystään ja dharmojen itseystään. Kohteisiin kiinnittäytyään niin kuin ne olisivat pysyvinä, riippumattomina olemassa ja mieli takertuu niihin.

tantra – Tantralla voidaan tarkoittaa esimerkiksi lääketieteeseen tai matematiikkaan liittyviä kirjoituksia. Erityisesti niillä tarkoitetaan tiettyyn meditaatioharjoitukseen kuuluvaa juuritekstiä ja niiden kuvailemaa meditaatio-systeemiä. Tantrat on jaettu äiti-, isä- ja ei-dualistisiin tantroihiin.

tantran neljä tasoa – 1) kriyā, 2) upa (caryā), 3) jooga, 4) anuttara.

tāntrika – Tantran harjoittaja.

Tārā – Naispuolinen myötätunnon bodhisattva, joka on erittäin suosittu meditaation kohde. Tavallisimmat muodot ovat Vihreä ja Valkoinen Tārā.

tira – Ḍākinien salasana ruumiille.

totunnaiset kuviot – Toistuvia ajatus- ja toimintatapoja, jotka aiheutuvat varastotajunnasta ja karmasta.

tyhjiys (śūnyatā) – Buddhalaisuuden mukaan kaikki ilmiöt ovat tyhjiä ja vailla todellista ydintä. Tyhjyyden oivaltaminen on buddhalaisten harjoitusten päämäärä ja se kehittyy viisauden kehittymisen myötä. Tyhjyyden oivaltaminen on erittäin syvä kokemus, joka vapauttaa kaikista peloista, takertumisesta ja väärinkäsityksistä.

täydellistymisvaihe (sampannakrama) – Hahmottoman meditaation vaihe. Se vaihe meditaatiossa, kun mietiskelyhahmo on sulautunut avaruuteen.

Uḍḍiyāṇa – Padmasambhavan syntymäpaikka. Tilopan sanotaan myös oleskelleen siellä. Maantieteellisesti se sijaitsi ehkä Kashmirin ja Afganistanin välissä. Sitä pidetään Ḍākinien maailmana.

uhraukset – Uhrauksia tehdään monella eri tasolla. Ulkoiset uhraukset ovat aineellisia, sisäinen uhraaminen on luopumista kiintymyksestä omaan ruumiiseen, salainen uhraus on dualistiseen ajatteluun perustuvan egon voimistumisen estämistä ja neljännessä

uhrauksessa nähdään, että uhraaja, uhraus ja vastaanottaja ovat erottamattomia ja vailla itseyyttä.

uhrauspatsas (*torma*) – Jauhoista ja voista muovailtu veistos, jota käytetään uhrauksissa, juhlahuhaus-aineena tai jumaluuksien esittämiseen.

vajra – Timantti, tuhoamaton, salama. ”Maailman kovin esine”, jonka keskellä olevasta pallosta lähtee vastakkaisiin suuntiin viisi sakaraa, joiden kärjet yhdistyvät. Keskuspallo kuvaa tyhjyyttä ja sakarot viittävät mielenmyrkyä ja niiden muuntumista tyhjyyden kautta viideksi viisaudeksi.

Vajradhara – Dharmakāyabuddha, arkkityyppinen guruhahmo. Vajradhara on tummansininen ja pitelee rinnalla ristissä olevissa käsissään vajraa ja kelloa. Vajradhara on erityisen tärkeä kagyü-perinteessä, koska Tilopan sanotaan saaneen kagyü-opetukset suoraan Vajradharalta.

vajran haltija – Voi viitata joko Vajradharaan tai vajramestariin.

vajramestari – Vajrayāna-opetukset hallitseva henkilö, joka kykenee välittämään niitä muille.

Vajrasattva – Vajrasattva edustaa mielen perimmäistä puhtautta. Hän on väriltään valkoinen ja pitää käsissään vajraa ja kelloa.

Vajravārāhī – Dākinī. Cakrasaṃvaran puoliso.

vajraveljet ja -sisaret – Oppilasystävät, jotka ovat saaneet initiaatioita samaan aikaan.

vajrayāna – Timanttikulkuneuvo. Buddhalaiset opetukset jaetaan kolmeen kulkuneuvoon, hinayānaan, mahāyānaan ja vajrayānaan. Vajrayānan avulla valaistuminen on mahdollista saavuttaa jopa yhdessä elämässä, neljässä tai korkeintaan kuudessatoista. Muita vajrayānaan liittyviä nimityksiä ovat tiibetinbuddhalaisuus, tantrismi, mantrayāna, salainen mantra, esoteerinen buddhalaisuus, syvälinen polku ja korkein polku.

Vajrayoginī – Punainen naispuolinen puolivihainen yidam, jolla on ihmisenluukoristeet yllään. Hän muuttaa tietämättömyyden ja intohimon tyhjyydeksi ja myötätunnoksi. Kagyü-perinteessä Vajrayoginī-harjoitus annetaan usein silloin, kun oppilaat alkavat harjoittaa anuttarajoogaa, korkeinta tantrin neljästä tasosta.

valaistuminen – Lopullinen vapautuminen olemassaolon kiertokulusta, buddhalaisuuden päämäärä.

valaistumishalu (*bodhicitta*) – Halu saavuttaa valaistuminen kaikkien olentojen hyväksi. Valaistumishalussa yhdistyvät myötätunto ja viisaus. Suhteellinen valaistumishalu painottaa enemmän myötätuntoa. Absoluuttisessa valaistumishalussa myötätunto ja viisaus yhdistyvät.

vapaa ja onnekas – *Kahdeksan vapautta*: vapaus 1) kärsimysten, 2) nälkäisten henkien ja 3) eläinten maailmoista, 4) sivistymättömiin kansoihin syntymisestä, 5) jumalten maailmoista ja 6) vääristä näkökannoista; 7) on syntynyt aikana, jolloin buddha vaikuttaa, 8) kykenee vastaanottamaan dharmaa. *Kymmenen onnekuutta*: 1) ihmisen ruumis, 2) on syntynyt maahan, jossa dharmaa opetetaan, 3) omistaa kaikki aistit, 4) on astunut polulle, 5) ei ole syyllistynyt viiteen anteeksiantamattomaan rikkeeseen (äidinmurha, isänmurha, arhatin tappaminen, buddhan vahingoittaminen, sanghan hajoittaminen), 6) buddha ilmestyy maailmaan, 7) buddha opettaa dharmaa, 8) dharma säilyy, 9) monet harjoittavat sitä, 10) aikaisempien harjoittajien myötätunto.

varastotajunta (*ālaya vijñāna*) – Kaikki teot, sanat ja ajatukset kerääntyvät varastotajuntaan. Varastotajunta aiheuttaa pinttyneet tottumukset, jotka pitävät yllä kiertokulkua saṃsārassa. Vajrayānan näkökulmasta se tarkoittaa myös samaa kuin dharmatā eli kaiken saṃsāran ja nirvāṇan perustaa.

veden kahdeksan ominaisuutta – 1) viileys, 2) makeus, 3) keveys, 4) pehmeys, 5) kirkkaus, 6) epäpuhtaudettomuus, 7) rauhoittaa vatsaa, 8) selvittää kurkkua.

Vetāli – Naispuolinen mahākāla, joka on ollut Nāropasta ja Marpasta lähtien harjoitusperinteen suojelija. Hän on tummansininen, yllään kallokruunu ja luukoristeet. Hän pitää neljässä kädessään kallokuppia, skorpionikahvaista miekkaa, triśulaa ja khaṭvāṅgaa. Hän ratsastaa verijärven yllä aasilla, jolla on valkoinen otsatäplä.

vihaiset buddhahahmot – Liittyvät ”vajravihan” dynaamiseen voimaan, alkuperäiseen myötätuntoon, joka lävistää epäröinnin ja idiootti-myötätunnon sekä epäuskon omaa buddhaluontoa kohtaan. Vihaiset yidamit ovat usein rauhallisten yidamien esiintymismuotoja. Niiden meditoiminen aloitetaan yleensä vasta sen jälkeen, kun on saatu selvä kosketus rauhallisiin buddhahahmoihin.

viisaus (*jñāna*) – Tiibetiläinen viisautta tarkoittava sana ”yeshe” tarkoittaa ”alkuperäinen tietäminen”. Mieli on luonnostaan viisas, ilman että viisautta tarvitsisi hankkia jostakin.

viisi aistinautintoa – Viisi uhrauksissa käytettävää ainetta, jotka miellyttävät kutakin aistia, näköä, kuuloa, haju-, maku- ja tuntoaisteja.

viisi lihaa – Viisi lihaa symbolisoivat viittä dhyanibuddhaa ja ne ovat ihmisen, lehmän, koiran, elefantin ja hevosen liha. Nämä ovat yhteydessä viiteen netariin, jotka ovat virtsa, uloste, veri, siemenneste ja aivot, ja ne symbolisoivat viittä naisbuddhaa.

viisi tasoa – Vajrayāna-meditaation vaiheita: 1) ruumiin yksinäisyys, 2) puheen yksinäisyys, 3) mielen yksinäisyys, 4) kirkkaus, 5) ykseys. Erään tulkinnan mukaan ensimmäiset kaksi liittyvät kehittelyvaiheeseen ja loput kolme hahmottomaan täydellistymisvaiheeseen.

viisi tiedettä – 1) kielitiede, 2) väittelytaito, 3) henkinen tiede, 4) lääketiede, 5) käden taidot. Täysin oppineen henkilön (paṇḍitan) oli osattava nämä kaikki.

viisi viisautta – Viiden dhyanibuddhan viisaudet, dharmadhātu-viisaus, peilinkaltainen viisaus, samuuden viisaus, erittelevä viisaus, toiminnallinen viisaus. Ks. buddhaperheet.

Voittaja – Buddhan nimitys.

yāna – Kulkuneuvo, ks. kulkuneuvo.

yhdeksän oviaukkoa – Gampopan mukaan on yhdeksän mahdollista oviaukkoa tietoisuuden ulossinkoamiseen. Parhaat: 1) napa, 2) otsakeskus, 3) Brahmān aukko. Keskinertaiset: 4) nenä, 5) korvat, 6) silmät. Alimmat: 7) suu, 8) anus, 9) virtsatie. Yleisesti parhaana oviaukkona tietoisuuden sinkoamiselle pidetään Brahmān aukkoa.

yhdessäilmestyvä viisaus – Viittaa siihen, että saṃsāra ja nirvāṇa ovat pohjimmiltaan samaa.

yidam – Meditoitava hahmo, jumaluus. Esimerkiksi sambhokakāya-buddhia, bodhisattvoja, ḍākinenita, ḍākoja ja herukoita voidaan kutsua yidameiksi.

äiti- ja poikakirkkaus – Äitikirkkaus viittaa alkuperäiseen kirkkauteen ja poikakirkkaus meditoijan kokemuksiin kirkkaudesta. Kun ne yhtyvät, niin meditoija saavuttaa täyden oivalluksen kirkkauden luonteesta.

äititantra – Henkiseen kehitykseen kuuluvat menetelmät ja päämäärä. Äititantrat keskittyvät päämäärään.

äärimmäisyydet – Keskitien oppi opettaa välttämään neljää äärimmäisyyttä.

Äärimmäisyyksillä tarkoitetaan sitä, että jokin 1) on olemassa, 2) ei ole olemassa, 3) on ja ei ole olemassa, 4) ei ole eikä ole olematta olemassa. Valaistunut todellisuus on olemassaolon ja ei-olemassaolon äärimmäisyyksien tuolla puolen.